

Nota Meerhout Koepoortstraat 25

Programma van maatregelen van het uitgesteld archeologisch vooronderzoek

COLOFON

Titel

Nota Meerhout Koepoortstraat 25. Programma van maatregelen van het uitgesteld archeologisch vooronderzoek.

Auteurs

Jan De Beenhouwer, Niels Geelen & Marleen Arckens

Plaats en datum

Wijnegem 27 juli 2020

Fodio Rapport Folio 56

Wettelijk Depot D/2020/13.179/21

Projectcode

2020C408 - 2020F3

Uitvoerder

Fodio

Turnhoutsebaan 277

B-2110 Wijnegem

fodio@fodio.be

erkend archeoloog: Fodio OE/ERK/archeoloog/2015/0067

Kaft

Luchtfoto winter 2019 © Geopunt

© Fodio.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag zonder bronvermelding vermenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevens bestand en/of openbaar gemaakt worden in enige vorm of op enige wijze hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopie of enige andere wijze.

Inhoud

2 Programma van maatregelen	61
2.1 Gemotiveerd advies	61
2.2 Programma van maatregelen voor een archeologische opgraving.....	63
2.2.1 Afbakening in omvang en diepte van de zone die zal worden opgegraven	63
2.2.2 Vraagstelling en onderzoeksdoelen	64
2.2.3 Onderzoeksstrategie, methoden en technieken	65
2.2.4 Beschrijving van criteria die gehanteerd worden om voorziene onderzoekshandelingen niet te moeten uitvoeren.....	65
2.2.5. schatting duur van de opgraving, fasering van de uitvoering	65
2.2.6. kostenraming.....	65
2.2.7. competenties actoren.....	65
2.2.8 randvoorwaarden voor de bewaring archeologisch ensemble	66

2 Programma van maatregelen

2.1 Gemotiveerd advies

Het uitgevoerde uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem is volledig.

Naar aanleiding van de aanvraag voor een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen werd in mei 2019 een archeologienota opgesteld voor een terrein gelegen aan de Koepoortstraat in Meerhout met een oppervlakte van ca. 1,6 ha. Het onderzoeksgebied is gelegen op ca. 450 m ten noordwesten van de kerk van Zittaart. Het bureauonderzoek was erop gericht om de impact van de geplande werken op eventueel archeologisch erfgoed te kunnen inschatten. Hierbij werd gesteld dat het terrein in een gunstige topografische positie ligt op de overgang van de lager gelegen vallei van de Hezemeerloop in het noordwesten naar de zandrug die het interfluvium vormt met de Halfwegloop in het zuidoosten. Topografisch en bodemkundig bleken de condities gunstig, zowel voor de aanwezigheid eventuele kampementen uit de prehistorie als voor sites met permanente bewoning uit latere perioden. Bovendien bleek uit historische kaarten dat de plaats bewoond was in de 18de eeuw. De kans op de aanwezigheid van bewaard archeologisch erfgoed uit de nieuwe tijd was daarom reëel. Gezien de impact van de geplande bodemingrepen en de archeologische verwachting werd verder archeologisch vooronderzoek aanbevolen dat moest duidelijk maken of er archeologisch erfgoed aanwezig is binnen het onderzoeksgebied en of verder onderzoek kan leiden tot kennisvermeerdering. Dit voortgezet onderzoek is het onderwerp van deze nota.

In een eerste fase werd op 26 maart 2020 een landschappelijk booronderzoek uitgevoerd. Daarbij werd de bodemopbouw en de bewaring van een te verwachten begraven bodem in kaart gebracht. Eén van de vaststelling was dat zich in het noordelijk deel van het terrein een zandige opduiking bevond waarvan het reliëfverschil door landbouwbewerkingen vandaag enigszins is afgezwakt. Bij dit booronderzoek werd ook vastgesteld dat er geen begraven bodem aanwezig is die kans biedt op een goede bewaring van een artefactensite uit de prehistorie. Er werd daarom geen verder vooronderzoek aanbevolen dat gericht is op de detectie van een prehistorische site. De afwezigheid van een sporensite uit latere perioden kon echter op basis van het booronderzoek niet worden uitgesloten. Om die reden werd een proefsleuvenonderzoek aanbevolen.

Het proefsleuvenonderzoek werd in een tweede fase uitgevoerd van 7 tot 10 juli 2020. Het bracht aan het licht dat de zandige opduiking in het noorden van het terrein in de late bronstijd/ vroege ijzertijd uitgekozen werd om er een grafveld in te richten. Hiervan getuigen de randstructuren van de grafheuvels in de vorm van kringgreppels. In dezelfde zone werden meer dan 70 kuilen en paalkuilen aangetroffen. De vele paalkuilen behoren mogelijk tot structuren die verband houden met het grafveld of tot een nederzetting uit een latere periode. Na het verlaten van de site werd de grond een eerste maal in cultuur gebracht, vermoedelijk in de late ijzertijd of in de Romeinse periode.

Pas in de late middeleeuwen/nieuwe tijd werd de plaats opnieuw uitgekozen, ditmaal voor bewoning. Uit het bureauonderzoek was reeds bekend dat er minstens sinds het einde van de 18de eeuw twee gebouwen stonden aan de huidige Koepoortstraat. Zij werden afgebeeld op de Ferrariskaart (1771-1778). Ten zuiden van de gebouwen was het terrein in de 18de eeuw in gebruik als moestuin. Nieuw is dat, verspreid over het terrein, regelmatig sporen werden aangetroffen met grijs aardewerk, wat erop wijst dat de 18de-eeuwse bebouwing haar oorsprong vond in de late middeleeuwen, mogelijk zelfs de 14de eeuw. Verschillende paalkuilen lijken erop te wijzen dat er ook nog andere gebouwen stonden in de nieuwe tijd. De activiteiten lijken zich te concentreren langs de Koepoortstraat, maar op het achterplan bevonden zich ook grachten en een geïsoleerde waterkuil. Niet op het hele terrein is de bewaring van de sporen uit de nieuwe tijd goed. In de zuidoosthoek werd in de 19de eeuw een nieuw erf gebouwd met een brede walgracht en aanvankelijk twee gebouwen. In de loop van de 20ste eeuw werd de gracht gedempt, werd het gebouwenbestand verder uitgebreid en uiteindelijk in 2017/2018 gesloopt. Bij het archeologisch vooronderzoek werd de walgracht gecoupeerd en gedocumenteerd. De recente datum van de gracht werd daarbij bevestigd.

Het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied ligt in het grafveld uit de late bronstijd/ijzertijd, een fenomeen dat in Meerhout wel eerder bekend is uit oude vondsten, maar onvoldoende gedocumenteerd. Ook

regionaal vormt de site een belangrijke schakel in de reeds gekende urnenvelden in de Kempen. Daarnaast vormt ook de aanwezigheid van sporen uit de late middeleeuwen/nieuwe tijd een potentieel om de evolutie van de landelijke bewoning uit die periode in beeld te brengen.

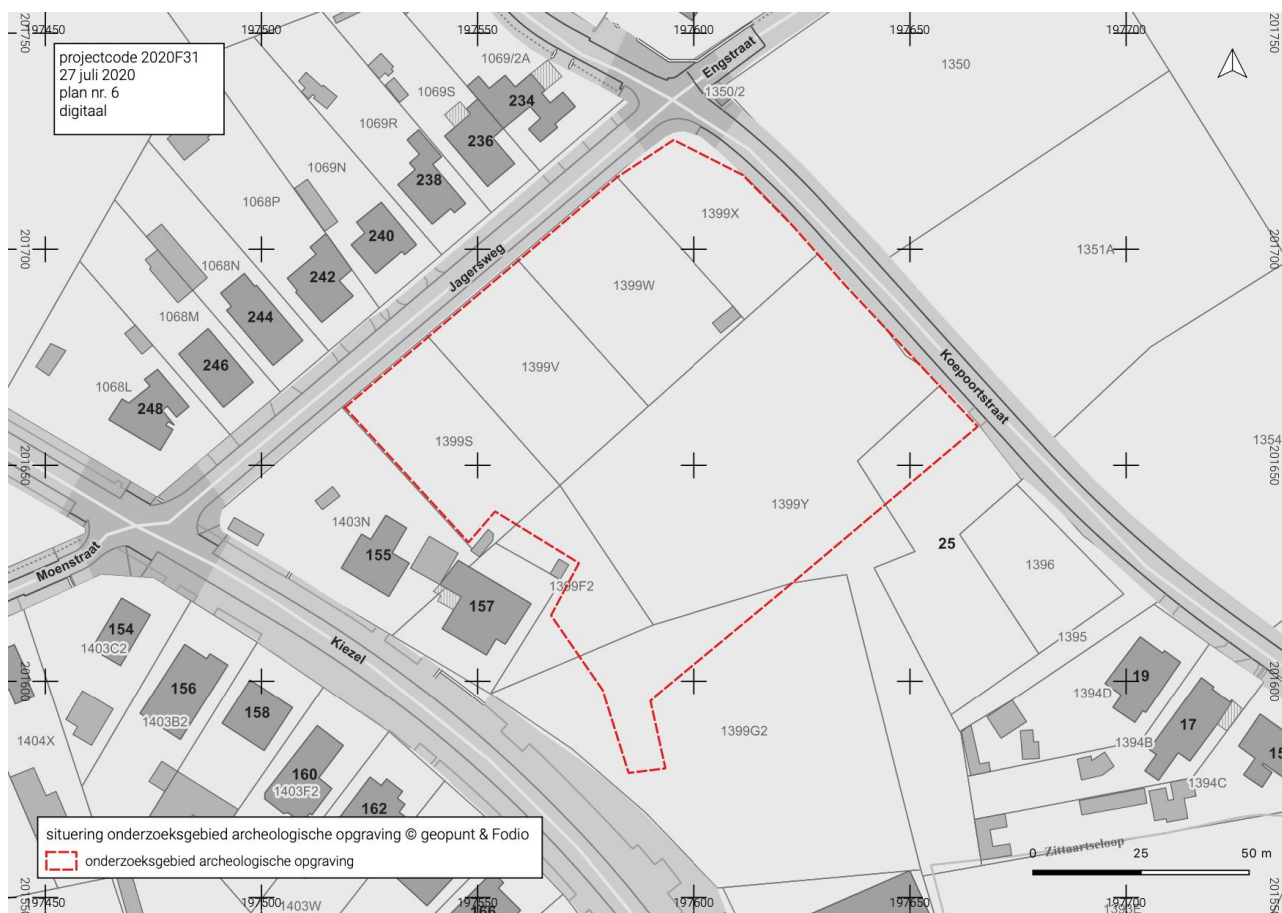
Vermits bewaring *in situ* niet mogelijk is in het kader van de geplande werken dient het kennispotentieel gerealiseerd te worden door middel van een opgraving en bewaring *ex situ*. Een archeologische opgraving wordt daarom aanbevolen, gericht op de site uit de late bronstijd/ijzertijd en de site uit de late middeleeuwen/nieuwe tijd.

Een verdere verwerking van het bij het vooronderzoek reeds aangelegde archeologisch ensemble, zal niet leiden tot de realisatie van het gewenste kennispotentieel. Er wordt een programma van maatregelen voor een archeologische opgraving opgesteld.

2.2 Programma van maatregelen voor een archeologische opgraving

2.2.1 Afbakening in omvang en diepte van de zone die zal worden opgegraven

Locatie	Provincie	Antwerpen
	Gemeente	Meerhout
	Deelgemeente	
	Site	Koepoortstraat 25
Kadastrale gegevens		Meerhout I AFD, sectie A, percelen 1399S, 1399V, 1399W, 1399X, 1399Y, 1399F2, 1399G2, 1397C
Oppervlakte onderzoeksgebied		9850 m ²
Bounding box	punt 1 (NO)	197600.624,201728.745
	punt 2 (ZW)	197584.997,201578.828
	TAW archeologisch vlak	NW: 22,60 m TAW, ZO: 22,20 m TAW
	TAW maaiveld	NW 23,30 m TAW, NO: 23,10 m TAW, ZO: 22,80 m TAW

2.2.2 Vraagstelling en onderzoeksdoelen

De archeologische opgraving heeft tot doel de informatie uit het bodemarchief in de vorm van een archeologisch ensemble *ex situ* te bewaren door aanwezige archeologische structuren, sporen en vondsten vrij te leggen, te onderzoeken en de verworven kennis daarna te ontsluiten.

De vooropgestelde algemene onderzoeksvragen werden zo geformuleerd dat een antwoord inzicht biedt op verschillende componenten van het sociocultureel systeem: de materiële cultuur, de economie en het samenleven. Voor het ecosysteem zijn dit het klimaat, landschap en bodem, flora en fauna. Ook is er aandacht voor de mogelijke interacties tussen deze systemen en een eventuele tijdscomponent.¹ Indien nederzettingssporen uit een meerdere perioden worden aangetroffen dienen de onderzoeksvragen apart beantwoord te worden voor elke aangetroffen nederzetting.

permanente nederzetting

Kunnen er sporen van gebouwen worden herkend?

Wat zegt het vondstensemble over het gebruik van de aangetroffen structuren?

Zijn er waterkuilen, waterputten of beerputten aangetroffen?

Zijn er sporen van ambachtelijke activiteit?

Zijn er sporen van agrarische activiteit?

Zijn er aanwijzing voor de ruimere context van de structuren op het vlak van de gekozen inplanting of ten opzichte van andere nederzettingselementen?

Zijn er elementen die wijzen op continuïteit of fasering van de nederzetting?

Wat zegt het aardewerk over de datering en fasering van de nederzetting en is dat in overeenstemming met de datering van andere elementen uit het vondstensemble?

Wat kan er op basis van het vondstmateriaal gezegd worden over de materiële cultuur en de bestaanseconomie van de bewoners?

Welke elementen uit het archeologisch ensemble dragen bij tot de kennis van de economische relaties in de verschillende perioden of fasen? is er uitwisseling van producten met andere gebieden?

Is er een herkenbare culturele uitwisseling met andere gebieden?

Zijn er landschappelijke elementen die een invloed hebben gehad op de inplanting van de verschillende nederzettingselementen?

Hoe beïnvloedden het landschap en de bodem de economie van de nederzetting?

begraving

Welke grafriten kunnen worden onderscheiden?

Zijn er grafmonumenten opgericht en wat zijn de kenmerken?

Zijn er gebouwde constructies die verband houden met het grafveld en wat is hun betekenis?

Zijn er sporen die een afbakening van het grafveld markeren?

Loopt het grafveld verder buiten de grenzen van het onderzoeksgebied?

Hoe evolueert het grafveld ruimtelijk doorheen de tijd?

Is de oorsprong van het grafveld te achterhalen en is er een stichtersgraf aan te wijzen?

Weerspiegelen de verschillende grafcontexten een sociale geleding?

Wat zijn de kenmerken van de menselijke populatie met betrekking tot de gender, leeftijd en menselijke gedragingen?

Welke elementen droegen bij tot de landschappelijke keuze van deze plaats voor een grafveld?

Hoe verhoudt het grafveld zich tot andere gekende grafvelden uit deze periode in de regio?

¹ Ervynck et al 2016.

2.2.3 Onderzoeksstrategie, methoden en technieken

Het onderzoek moet voldoen aan de generieke bepalingen voor opgravingen opgenomen in de geldende versie van de code van Goede Praktijk en bijkomend aan de bepalingen voor het opgraven van een site zonder complexe verticale stratigrafie.

De opgraving gebeurt in zo groot mogelijke werkputten en rekening houdend met een efficiënt grondverzet.

Het inzamelen van stalen beantwoordt aan de generieke bepalingen opgenomen in de geldende versie van de code van Goede Praktijk. Bijzondere aandacht gaat naar stalen die aangewend kunnen worden voor natuurwetenschappelijke datering, zoals radiokoolstofdatering op organische materialen als houtskool of bot die zich *in situ* bevinden en waarvan de kans reëel is dat zij zich niet intrusief of residueel in de context bevinden. Bij voorkeur worden van een structuur meerdere stalen genomen omdat een reeks dateringen een betere kans biedt op een goede interpretatie van de gegevens.

Wanneer natte contexten aangetroffen worden waarin microscopische organische resten kunnen bewaard zijn, worden pollen- en bulkmonsters genomen met het oog op de reconstructie van het landschap en wordt alles in het werk gesteld om ook vondsten in te zamelen die tot een datering kunnen leiden van de bemonsterde context.

Stalen genomen in het kader van natuurwetenschappelijk onderzoek worden vooraf gewaardeerd.

Op basis van de resultaten van de waardering wordt een analyseprogramma opgemaakt van de stalen die relevant zijn voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen:

Voor de conservatie van de vondsten gelden de generieke bepalingen opgenomen in de geldende versie van de code van Goede Praktijk. Op basis van de bevindingen van het vooronderzoek, zijn geen vondsten te verwachten die aan degradatie onderhevig zijn. Indien zich tijdens het veldwerk onverwachte vondsten voordoen die een aangepaste en adequate behandeling vereisen, wordt de conservator geraadpleegd.

Ten opzichte van de Code van Goede Praktijk worden volgende afwijkingen voorzien:

- de competenties van de actoren (zie 2.2.7).

2.2.4 Beschrijving van criteria die gehanteerd worden om voorziene onderzoekshandelingen niet te moeten uitvoeren

Geen.

2.2.5. schatting duur van de opgraving, fasering van de uitvoering

De duur van het veldwerk voor de opgraving wordt geschat op 30 werkdagen met een team van 4 personen. De volledige oppervlakte wordt aaneensluitend opgegraven. Het onderzoek is niet gefaseerd.

2.2.6. kostenraming

De kostprijs voor het veldwerk van de opgraving en de verwerking van de resultaten exclusief het natuurwetenschappelijk onderzoek wordt geraamd op 73.875,00 EUR exclusief BTW.

De kostprijs voor het natuurwetenschappelijk onderzoek wordt geraamd op 8500,00 EUR exclusief BTW.

2.2.7. competenties actoren

De actoren moeten beschikken over de competenties omschreven in de Code van Goede Praktijk. De veldwerkleider beschikt bijkomend over 120 dagen ervaring in het opgraven van sites zonder complexe stratigrafie in plaggenbodems en over 60 dagen ervaring met het opgraven van grafcontexten uit de protohistorie. De assistent-archeoloog beschikt bijkomend over 60 dagen ervaring in het opgraven van sites zonder complexe stratigrafie in plaggenbodems en over 30 dagen ervaring met het opgraven van grafcontexten uit de protohistorie.

2.2.8 randvoorwaarden voor de bewaring archeologisch ensemble

Na het beëindigen van het onderzoek wordt het archeologisch ensemble als één geheel bewaard.

Fodio raadt de eigenaar aan het ensemble over te dragen aan het erkend erfgoeddepot van de provincie Antwerpen. Indien de eigenaar beslist het archeologisch ensemble zelf te bewaren verklaart hij zich bereid het archeologisch ensemble ten allen tijde ter beschikking te stellen voor toekomstig onderzoek.

Archeologische artefacten worden verpakt volgens de richtlijnen opgesomd in de VIOE handleiding 'Inpakken, een kunst. Het verpakken van archeologische vondsten'.²

Behalve de verpakking is ook de bewaarplaats voor de vondsten van groot belang om behoud op lange termijn te garanderen en het degradatieproces zoveel mogelijk te vertragen. Het ensemble wordt bewaard in een ruimte met een stabiele kamertemperatuur tussen 18°C en 20°C en een luchtvochtigheidsgraad die schommelt tussen 45 en 55 %. Onbehandeld organisch materiaal en niet geanalyseerde stalen worden bewaard op een koele donkere plaats tussen 1°C en 5 °C.

² Cools 2009.